

Боднар І. Р.,

к.е.н., доц., доцент кафедри міжнародних економічних відносин, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

Анотація. Визначальним чинником науково-технічного прогресу та соціально-економічного розвитку багатьох країн світу і світової спільноти загалом є сучасна інформатизація всіх напрямів людської діяльності та державного регулювання. Характерною рисою означеного процесу є циркулюючий інформаційний обмін глобального спрямування. Ця тенденція реально впливає на формування державної інформаційної політики будь-якої країни, пошук нових підходів до функціонування інформаційного середовища та адаптації до глобального інформаційного ринку. У зв'язку з цим обґрунтовано пріоритетні напрями державного регулювання інформаційної сфери в Україні. Досліджено основні шляхи реалізації державної інформаційної політики. Оцінено основні проблеми розвитку інформаційної сфери України. Проаналізовано перспективні напрями розвитку інформаційного суспільства.

Ключові слова: інформаційна політика, інформаційне суспільство, державне регулювання інформаційної сфери, соціально-політична сфера, інформаційно-комунікативні структури, засоби масової інформації.

Bodnar I. R.,

Ph.D., Associate Professor, Associate Professor of the Department of International Economic Relations, Lviv University of Trade and Economics, Lviv

THE MAIN PROBLEMS OF IMPLEMENTATION OF STATE INFORMATION POLICY

Abstract. The determinative factor of scientific and technological progress and socio-economic development of many countries of the world and the world community as a whole is the modern informatization of all areas of human activity and state regulation. A characteristic feature of this process is the global circular exchange of information. This trend has a real impact on the formation of the state information policy of any country, the search for new approaches to the functioning of the information environment and adaptation to the global information market. In this relation, the priority directions of state regulation of the information sphere in Ukraine are substantiated. The main ways of implementation of state information policy are investigated. The main problems of the development of the information sphere of Ukraine are assessed. The perspective directions of the information society development are analyzed.

Key words: information policy, information society, state regulation of the information sphere, socio-political sphere, information and communication structures, mass media.

Постановка проблеми. На етапі активізації розвитку різноманітних інформаційних процесів та бурхливого становлення світової інформаційної сфери, формування правил функціонування ринку інформаційних ресурсів, посилення швидкості обробки інформації все більше відчувається вплив зазначених тенденцій на життя та соціалізацію суспільства, економічний розвиток країни, а також на національні інформаційні сфери. Такі явища актуалізують проблеми формування світового та вітчизняного інформаційного простору і роль нормативно-правових інструментів захисту інтересів країн світу в інформаційній сфері.

Сучасний розвиток і структуризація вітчизняного ринку інформаційних ресурсів являє собою так звану систему, що охоплює різні види відносин у економічній, правовій та організаційній сферах і опосередковує процеси створення та купівлі-продажу інформаційних ресурсів (під ними розуміють технології, товари, продукти, послуги). Головні заходи повинні бути спрямовані на забезпечення державних інтересів України, але не суперечити соціальним інтересам громадян країни, соціальної орієнтації. Всі ці питання вирішуються шляхом здійснення ефективної інформаційної політики.

Для України у сьогоденні реаліях постають виклики, пов'язані з інформаційними війнами,

спрямованими проти національного суверенітету та територіальної цілісності, агресивною негативною інформаційною політикою окремих країн, низькою ефективністю та дієвістю заходів із розповсюдження і запобігання неправдивій інформації. Для цього важливим є виявлення та дослідження чинників впливу об'єктивного та суб'єктивного характеру на вітчизняну інформаційну сферу. Одним із напрямів визначено аналіз прогалин у інституційно-правовому регулюванні інформаційної сфери нашої країни та необхідності його удосконалення в процесі євроінтеграції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Висвітлення питань нормативно-правового регулювання інформаційної сфери, у тому числі базових засад, напрямів реалізації інформаційно-комунікаційних функцій, проблеми державної інформаційної політики висвітлює І. Арістова [1], забезпечення інформаційної симетрії розглядає Н. Нижник [2], функціонування ринку інформаційних ресурсів та захисту інформації відображається у наукових працях Г. Почепцова [3]. Питання нормативного закріплення національних інформаційних ресурсів та проблематику визначення організаційно-правових засад захисту інформаційних ресурсів України аналізував О. Соснін [4]. Пріоритетні напрями розвитку інформаційної сфери в Україні досліджував А. Колодюк [5].

На думку Г. Почепцова, масштабні структурні зміни, які відбулися в розвинених країнах світу протягом останніх десятиліть, засвідчили перехід від "матеріальної" до "інтелектуальної" економіки, в якій інформація, знання та нові технології виступають стратегічним чинником та визначальним джерелом соціально-економічного розвитку.

Арістова І. у своїй роботі зазначає, що інформаційний потенціал України є важливим складником економічного успіху. В рейтингу нових інформаційних та телекомунікаційних технологій Україна посідає 76 місце, тому що не використовує повною мірою нові інструменти зростання. Ці інструменти забезпечують істотний потенціал для зростання продуктивності економіки, їхнє використання необхідно розглядати як пріоритетне. Створення ефективної інформаційної економіки повинно бути стратегічним напрямком національної політики країни на шляху розвитку її економіки в ХХІ ст.

Постановка завдання - визначити проблеми впливу на процес державного регулювання інформаційної сфери, проаналізувати національний інформаційний ринок з точки зору експорту інформаційно-комунікаційних технологій, описати пріоритетні напрями реалізації інформаційної політики як основи ефективного розвитку країн.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналізуючи складові інформаційного середовища України та напрями побудови державної інформаційної політики, можна зробити висновок про те, що вся сукупність напрямів не поєднана у цілісну

систему регулювання. Досить успішними є кроки у напрямі забезпечення умов для розвитку інформаційного суспільства та досягнення належного рівня інформаційної безпеки з точки зору системності цих рішень. Але питання бюджетного фінансування, законодавчої підтримки та державного регулювання залишаються організаційно менш врегульованими.

Такий стан справ зумовлений низькою факторів об'єктивного та суб'єктивного походження. Серед перших – бурхливі темпи розвитку інформаційно-комунікаційних технологій та їх дифузія у світовому просторі, поширення мобільного Інтернету та розширення меж використання інформаційних мереж. Суб'єктивні чинники пов'язують із тенденціями розвитку суспільства, необхідністю адаптації державних рішень у інформаційній сфері до суспільної свідомості [1].

Загалом на сучасному етапі інформаційна політика багатьох країн світу реалізовується за наступними пріоритетними напрямами:

- вітчизняний інформаційний простір (інституційне та інформаційне поле діяльності засобів масової інформації, комунікаційні технології, функціонування інформаційних агентств, налагодження системи телекомунікацій, фінансово-організаційна підтримка діяльності бібліотек та архівів);

- інформаційне суспільство (умови для впровадження інформаційно-комунікаційних технологій, електронне урядування, електронний банкінг, електронний документообіг);

- офіційна комунікація (взаємозв'язок держави та громадян, популяризація державних рішень та іміджу країни);

- інформаційна безпека держави (захист інформаційного середовища, створення умов для реалізації прав громадян щодо отримання та використання інформаційних ресурсів).

Окремі аспекти розвитку інформаційного середовища через їх недостатню урегульованість стають на заваді формуванню інформаційного суспільства та його відповідності світовим стандартам. Усю сукупність зазначених положень можна згрупувати у дві групи.

1. Інформаційно-технологічний – створення належної технологічної бази для переходу до інформаційного суспільства; використання сучасних інформаційних технологій у всіх сферах життєдіяльності суспільства; розбудова інформаційно-комунікаційної інфраструктури з усім спектром послуг та функцій, що нею підтримується.

2. Інформаційно-змістовний – проблеми адміністративної та соціальної відповідальності засобів масової інформації; забезпечення прав і свобод громадян в інформаційній сфері; створення рівних умов для діяльності засобів масової інформації різних форм власності; підтримка іміджу України у світовому інформаційному просторі; сприяння професійній компетенції та етичній відповідальності журналістів перед суспільством.

Ще однією актуальною проблемою залишається змістовне наповнення (контент) інформаційного простору України. Виникнення цієї проблеми

пов'язано з тим, що він знаходиться під тиском “іноземних факторів” та потреб приведення його у відповідність до норм світового інформаційного простору.

Наслідком інформаційної глобалізації є проникнення іноземних засобів масової інформації до вітчизняного інформаційного простору. Геополітичне розташування України обумовлює той факт, що вона відчуває інформаційний вплив багатьох іноземних країн. Ця проблема має двоякий аспект: з одного боку, інформаційна присутність засобів масової інформації сприяє диверсифікації інформаційного ринку, з іншого боку, – підсилює інформаційну вразливість країни [5].

Такий вплив здійснюється за допомогою інструментальних засобів, серед яких – електронні портали, електронні засоби масової інформації, публічні висловлювання, інтерпретування виступів на замовлення, маніпуляції з інформаційними ресурсами, просування заангажованих тематичних рубрик, несумлінні інформаційні кампанії. Якщо у той самий час вітчизняні засоби масової інформації проявляють інформаційну та соціальну пасивність, обслуговують приватні інтереси вузьких кіл, слідує за поведінкою власників засобів масової інформації, то вони здійснюють змістовне наповнення за власними інтересами й усувають саму можливість проводити незалежну редакційну політику. Якраз вітчизняна практика доводить реальність вищенаведених дій, особливо під час проведення виборчих кампаній, а це за своєю сутністю знижує професійну компетентність журналістів і моральну відповідальність перед громадянами своєї країни.

Неможливо обійти питання важливості створення якісного конкурентоспроможного вітчизняного інформаційного продукту, якому надали б перевагу вітчизняні користувачі інформаційних ресурсів, що виникає за умов недофінансування і призводить до неможливості виконати функції надання права споживачам на отримання достовірної інформації, тобто спотворює саму сутність інформаційної етики.

Основні проблеми розвитку державної інформаційної політики України, що мають загальносистемний характер, можна узагальнити у певних складових (рис. 1).

Якщо стисло розглянути першу проблему, то відсутність концептуальних підходів до формування інформаційної політики держави обумовлює незначні можливості обстоювання державних інтересів на різних рівнях (вітчизняному, європейському, світовому) [4].

Програмними документами, що визначають пріоритети державної інформаційної політики, є концепції або доктрини. Практика ухвалення подібних документів в Україні показує їх слабку результативність.

Необхідно зазначити, що прийнятий Закон “Про концепцію Національної програми інформатизації” вже є застарілим з огляду на те, що був прийнятий ще у 1998 р. Єдиним якісним зрушенням на концептуальному рівні стало затвердження Доктрини інформаційної безпеки України.

Рис. 1. Основні проблеми розвитку державної інформаційної політики України

Наступна проблема – невідповідність системи державного управління інформаційною сферою новітнім викликам інформаційного середовища, перш за все через низьку ефективність управління. Таку ситуацію спричиняє неефективне регулювання вітчизняного інформаційного простору, коли одночасно регулюванням зазначених процесів займається п'ять органів державної влади та 20 допоміжних установ, повноваження яких важко розмежувати та скоординувати.

Управління інформаційною сферою в Україні повинні реалізовувати Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення, Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації, Державний комітет з телебачення та радіомовлення України, Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації України, Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України [4].

Кожна установа виконує покладені на неї функції. Наприклад, Національна рада здійснює наглядові та регуляторні функції в частині дотримання вітчизняними телерадіоорганізаціями та провайдером вимог законодавства у галузі телерадіомовлення, ліцензійних умов, стандартів і норм якісного рівня телерадіопрограм, вимог законодавства України щодо визначеної частки вітчизняного продукту. Держкомтелерадіо України розробляє заходи щодо уникнення зовнішнього інформаційного впливу та забезпечення інформаційної безпеки, а також виконує нормотворчі повноваження стосовно розробки пропозицій для вдосконалення системи державного управління в інформаційній сфері.

До завдань Держінформнауки України віднесено наступні: координація діяльності органів виконавчої влади в частині виконання ними програм і проектів інформатизації загальнодержавного значення та забезпечення інтеграції їх інформаційних систем у єдиний веб-портал. В свою чергу, Держспецзв'язок України є державним органом, що має на меті забезпечення умов для функціонування і розвитку державної системи урядового зв'язку.

У загальних рисах аналіз функцій та повноважень державних органів регулювання інформаційної політики в Україні показує такі неузгодженості:

- перетинання та заплутаність повноважень окремих установ та інституцій;

- занадто широке коло виконуваних повноважень;
- невідповідність назви установи її цільовому призначенню.

Третя проблема, яка стосується недосконалості та фрагментарності вітчизняного законодавства в інформаційній сфері, розкривається у тому, що значна кількість законодавчих актів не сприяє усуненню законодавчих прогалин (наприклад, відсутність правового регулювання міжнародного інформаційного обміну, наявність некоректних термінів, відсутність визначення окремих понять).

Окремо зупинимося на розгляді проблеми, що впливає з особливостей діяльності засобів масової інформації в Україні. Основною характеристикою інформаційного простору засобів масової інформації є їх спрямованість на широке коло споживачів інформаційних ресурсів. Нерідко можна спостерігати втручання власників і держави у діяльність засобів масової інформації, що викривлює інформаційний простір з метою впливу на суспільну свідомість у власних інтересах та зацікавленнях. У західних демократичних суспільствах споживачі інформації користуються більшими можливостями впливу на

держави. Важливим напрямом інформаційної політики має стати захист національного інформаційного простору від зовнішнього впливу та гідне представлення країни на світовому рівні [2].

Саме на сектор інформаційних послуг поряд із іншими галузями (авіаційна, сільськогосподарська) покладаються надії щодо забезпечення зростання валового внутрішнього продукту. Експерти наполягають, що така ситуація є притаманною багатьом східноєвропейським країнам, коли сфера послуг (транспорт, фінанси, сільське господарство) виступають так званими локомотивами розвитку національних економічних систем. Для України інформаційний сектор є безсумнівно привабливим навіть у напрямі залучення іноземного капіталу. В нашій країні досить активно розвиваються системи та засоби телекомунікацій і зв'язку. У структурі вітчизняного інформаційного ринку мобільний зв'язок є одним із елементів, що найбільш динамічно розвивається, ним охоплені практично всі регіони України, територія покриття та кількість абонентів постійно збільшується (рис. 2).

На кінець 2015 р. в Україні було забезпечено покриття мережею майже 2800 населених пунктів і

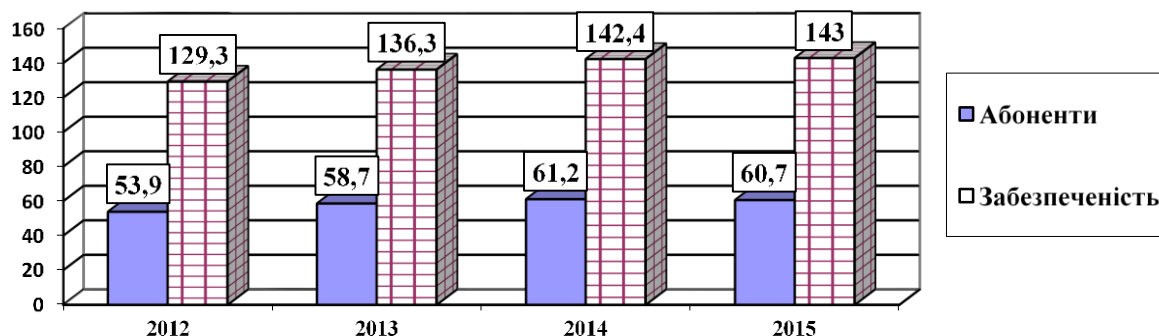

Рис. 2. Динаміка зростання кількості абонентів мобільного зв'язку та забезпеченість населення мобільним зв'язком у розрахунку на 100 жителів, тис. од. в Україні

За: [6].

діяльність суб'єктів, що продукують і доносять інформацію до людей. Важливо, щоб в інформаційному середовищі відбувався діалог між суспільством та владою за допомогою тих самих засобів масової інформації. Міжнародна компанія Research & Branding Group провела в Україні дослідження вітчизняного інформаційного простору. Основною характеристикою, що піддається виміру, компанія обрала рівень довіри користувачів інформаційних ресурсів. У результаті виявлено, що 56% українців загалом довіряють засобам масової інформації, а 38,6% – повністю не довіряють, це може свідчити про недостатній рівень авторитетності вітчизняних ЗМІ. Тому сучасні вимоги до державної інформаційної політики можуть бути наступними. По-перше, необхідним є усунення подання недостовірної інформації. По-друге, актуальним є забезпечення внутрішнього балансу та співпадіння інтересів особи, суспільства і

понад 6,1 млн користувачів. Забезпеченість населення мобільним зв'язком на 100 мешканців в Україні становить 142,4. Найнижчі показники можна спостерігати у Тернопільській (98,1), Хмельницькій (97,8) та Кіровоградській (107,9) областях; найвищі – у Києві (249,4), Чернігівській (161,9), Харківській (154,7) та Миколаївській областях (152,7) [6].

Динаміка доходів на вітчизняному інформаційному ринку показана на рис. 3. Інтенсивний розвиток демонструє ринок експорту інформаційно-комунікаційних технологій. Компанії-лідери консолідують зусилля для кооперації з провідними світовими партнерами. У середньостроковій перспективі (до 2020 р.), як стверджують експерти, слід очікувати збільшення попиту на інформаційно-комунікаційні послуги, що закладає передумови для зростання експортних замовлень.

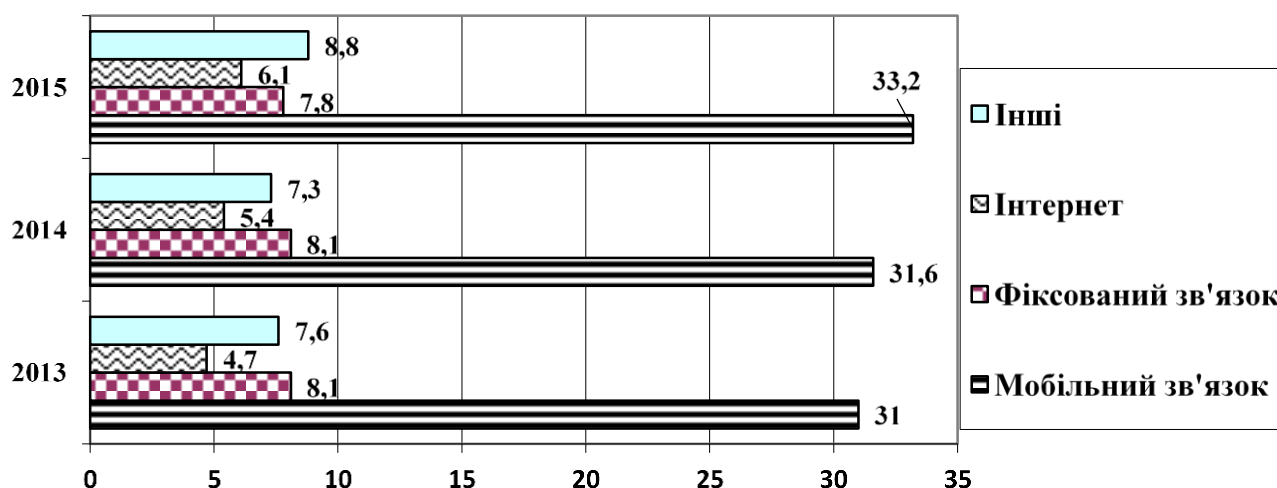

Рис. 3. Динаміка доходів зв'язку, млрд грн

За: [6]

На нашу думку, це дозволяє стверджувати про розвиток інформаційного суспільства у довгостроковій перспективі як пріоритетного чинника структурної перебудови економічної системи України та переходу до європейських стандартів розвитку.

Однак у той же період Україна значно відставала від розвинених країн за показниками комп'ютеризації та доступу до мережі Інтернет. Використовуваний парк комп'ютерної техніки за кількісними параметрами є значно меншим, ніж у економічно розвинених країнах, він зосереджений здебільшого у великих містах. Відповідно, недостатнім є рівень комп'ютерної грамотності населення. На жаль, проявляється регіональна диспропорція у розподілі вітчизняних користувачів всесвітньої інформаційної мережі [3].

Ці чинники негативно відображатимуться на подальшому розвитку інших структурних елементів інформаційного суспільства, тобто не дають формуватися повноцінному попиту на електронні урядові послуги, впровадження нових методів навчання, стають на перешкоді розвитку електронного бізнесу та ін. До цих аспектів слід додати проблему незахищеності вітчизняного медіа-простору від негативного зовнішнього впливу, тому що від початку його формування перепліталася з діяльністю іноземних центрів впливу.

Зазначимо, що Україна володіє значним кадровим та інтелектуальним ресурсом для розвитку інформаційної сфери. Водночас вітчизняне законодавство у низці аспектів відстає від стрімкої динаміки змін, що спостерігаються у процесі розвитку інформаційного суспільства в Україні [2]. Через це окремі елементи інформаційного суспільства функціонують поза нормативно-правовим полем, не підлягають регулюванню нормативними актами, що гальмує його повноцінне зростання. Також податкова політика в Україні не повною мірою стимулює запровадження новітніх інформаційно-комунікаційних технологій, чим перешкоджає підвищенню ефективності управління вітчизняними підприємствами.

Тому роль держави у формуванні інформаційного суспільства виглядає дещо неоптимальною. Інституціональні інструменти реалізації державної політики з формування інформаційного суспільства виявляються малоефективними. Тому видається, що інформаційне суспільство в Україні формується більшою мірою стихійно, за відсутності ефективної та дієвої державної стратегії його розвитку.

Виходячи з вищевказаного, побудова сучасної моделі інформаційного суспільства в Україні повинна стати одним із пріоритетних завдань державної політики і виступати як передумова для повноцінної рівноправної інтеграції у європейські та загальносвітові інформаційні процеси, збереження політичного суверенітету та економічної незалежності, конкурентоспроможності та добробуту, національної ідентифікації та самобутності, гармонійності культурного та інтелектуального розвитку людини і суспільства, формування справжнього громадянського суспільства на демократичних засадах розвитку.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Інформаційну політику розглядають як сукупність напрямів діяльності держави в інформаційній сфері, а її зміст розкривається у концепціях інформаційної політики, програмних стратегічних документах та законодавчих актах із питань інформатизації. Завдання інформаційної політики держави пов'язані з політичною ситуацією, соціально-економічним станом, а також з накопиченим досвідом країн щодо реалізації державної політики в інформаційній сфері.

Кожна країна має свій власний досвід у формуванні та реалізації інформаційної політики, який відображає успіхи або недоліки, рівень розвитку інформаційної інфраструктури, рівень усвідомлення цінності інформаційних ресурсів, ступінь державного втручання у підтримку галузі, наявність висококваліфікованих кадрів тощо. Проте промислово

розвинені країни вбачають розвиток інформаційної сфери як шлях до економічного процвітання та добробуту нації. Процес формування інформаційного суспільства в Україні є складним і тривалим. Його реалізація вимагає рішучості у реалізації конкретних заходів та подальших досліджень з метою ефективного функціонування національної інформаційної сфери.

У порівнянні з економічно розвиненими країнами сучасний стан розвитку вітчизняного інформаційного суспільства є недостатнім і не повністю відповідає існуючому потенціалу та наявним і потенційним ресурсам. Оптимальним алгоритмом дій щодо подолання проблем у цій сфері є виважена, координована державна політика розвитку інформаційного суспільства, яка передбачає співпрацю з іншими країнами, використання їхнього позитивного досвіду на основі розкриття та розвитку власного потенціалу та подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арістова І. В. Державна інформаційна політика: організаційно-правові аспекти [Текст] : монографія / І. В. Арістова ; [за заг. ред. О. М. Бандурки]. – Х. : Видавництво Університету внутрішніх справ, 2000. – 407 с.

2. Нижник Н. Р. Інформаційні технології в структурах державної служби [Електронний ресурс]. - Режим доступу : [http : //www.bezpeka.com/ru/lib/spec /art101.html](http://www.bezpeka.com/ru/lib/spec/art101.html).

3. Почепцов Г. Г. Інформаційна політика : навч. посібник / Г. Г. Почепцов. – К. : Знання, 2006. – 663 с.

4. Соснін О. Державне управління інформатизацією як виклик цивілізаційного зростання нації / О. Соснін // Зовнішні справи. – 2011. – № 9. – С. 38-41.

5. Колодюк А. В. Інформаційне суспільство: сучасний стан та перспективи розвитку в Україні / А. В. Колодюк. - К., 2005. – 205 с.

6. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http:// www.ukrstat.gov.ua](http://www.ukrstat.gov.ua).

REFERENCES

1. Aristova, I. V. (2000), *Derzhavna informatsiyna polityka: orhanizatsiyno-pravovi aspekty* [Tekst], Vydavnytstvo Universytetu vnutrishnikh sprav, Kharkiv, p. 407.

2. Nyzhnyk, N. R. *Informatsiini tekhnolohii v strukturakh derzhavnoi sluzhby*, available at: [http : //www.bezpeka.com/ru/lib/spec/art101.html](http://www.bezpeka.com/ru/lib/spec/art101.html).

3. Pocheptsov, H. H. (2006), *Informatsiyna polityka*, Kiev, p. 663.

4. Sosnin O. (2011), *Derzhavne upravlinnya informatyzatsiyeyu yak vyklyk tsyvilizatsiynoho zrostannya natsiyi, Zovnishni spravy*, № 9, p. 38-41.

5. Kolodiuk, A. V. (2005), *Informatsiine suspilstvo: suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku v Ukraini*, Kiev, p. 205.

6. *Derzhavna sluzhba statystky Ukrayiny*, available at : [http : // www.ukrstat.gov.ua](http://www.ukrstat.gov.ua).